

**KRISTOFORO STANISLOVO LOPACINSKIO (1710–1760)
PĖDSAKAIS: ŽIUPSNELIS MEDŽIAGOS
SENOSIOS LIETUVOS BIOGRAFIJŲ ARUODAN**

ARVYDAS PACEVIČIUS

Vilniaus universiteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: arvydas.pacevicius@kf.vu.lt

Lietuvos knygos ir apskritai kultūros veikėjų būrys išsiplėtė išleidus „Lietuvos knygos veikėjų žodyną“. Nuolat skelbiami jo papildymai, sudarantys solidų pagrindą šio žodyno tęsinui. Straipsnelyje teikiame pijorų vienuolio Kristoforo Stanislovo Lopacinskio, XVIII a. viduryje sudaryto ir aprašyto pagal šaltinius „Lietuvių kalbos žodyno“ (lot. *Directorium Linguae Lituanicae*) autoriaus [6], naujų biografijos duomenų. Publikacija siekiama ne tik ir ne tiek praplėsti šio vienuolio, turėjusio asmeninę biblioteką [7], biografistinį tyrimą, o daugiau aptarti menkiausiai žinomus ir tipiškus vienuolynų istorijos šaltinius, ypač vadinamąsias „mirusiųjų knygas“, jų sandarą ir galimybes panaudoti tyrimams, atkreipti dėmesį į pasitaikančias metodines ir sisteminės senosios Lietuvos dvasininkų, ypač katalikų vienuolių, biogramų sudarymo spragas.

Tyrėjai Rapolas Krasauskas [5], Viktoras Gidžiūnas [4] yra atkreipę dėmesį į Lopacinskio lituanistinę veiklą Raseinių pijorų vienuolyne, kur jis, paragintas Žemaičių vyskupo Antano Tiškevičiaus (vyskupavo 1740–1762 m.) ir gavęs iš jo lėšų, ėmė rinkti medžiagą lietuvių kalbos žodynui, tačiau įteiktas Vilniaus pranciškonams spausdinti rankraštis pražuvęs. Vaclovas Biržiška apskritai abejojo tokio žodyno egzistavimu: „kai kurių bibliografų minimas Raseinių pijorų kolegijos rektoriaus kunigo Kristupo Lopacinskio lietuviškas žodynas, esą apie 1755 m. Vilniuje Pranciškonų spaustuviėje išspausdintas, neabejotinai spausdintas nebuvo, o tik kur nors rankraštį dingo, jei apskritai jo nesupainiota su kitos kalbos žodynu“ [2]. Tiesa, vėlesniuose tekstuose, atidžiau pastudijavęs pirminį informacijos apie Lopacinskiį šaltinį – Zaluskių bibliotekos Varšuvoje prefekto Johano Danieliaus Janotzkio (kitur – Janozki, Janocki) veikalą *Lexicon derer itztlebenden Gelehrten in Polen* (1755), V. Biržiška konstatavo, kad „žinios apie Lopacinskio žodyną nebuvo iš piršto lauž-

tos“[1]. Nuomonę šiuo klausimu lietuvių bibliografijos patriarchas pakeitė todėl, kad J. D. Janotzkis rašęs apie jo laikais dar gyvą žmogų ir negalėjo išsigalvoti tokių dalykų kaip pirmosios lietuvių kalbos žodyno dalies atidavimas spaudai ar vyskupo A. Tiškevičiaus mecenatystė. Aišku, kol neatrastas aptariamo žodyno rankraštis, tol bus ir abejonių, palikime jas bibliografams ar senosios raštijos tyrėjams, tačiau K. S. Lopacinskio veikalo įtraukimas į *Lietuvos TSR bibliografiją*, taip pat asmeninės bibliotekos likučiai verčia kelti klausimą apie šio asmens mažiau žinomas, bet esmines biografijos detales ir klausti: koks buvo K. S. Lopacinskio pasaulietinis vardas, kada ir kur jis gimė, kaip kopė bažnytinės karjeros laiptais, galiausiai, kada mirė? Mat anksčiau minėtieji autoriai į šiuos klausimus neatsakė, tiesa, nurodė, kad K. S. Lopacinskis buvęs būsimo Žemaičių vyskupo Jono Dominyko Lopacinsko (vyskupavo 1762–1778 m.) giminaitis, išsilavinęs ir plataus akiračio vienuolis [5]. Lakoniškai, abejojant dėl esminių gyvenimo ir profesinės veiklos datų (gimė XVIII a. pradžioje; mirė veikiausiai Raseiniuose XVIII a. antroje pusėje) K. S. Lopacinskio biograma teikiama ir daugiau kaip prieš penkerius metus išleistoje *Lietuvių literatūros enciklopedijoje* [8].

Koks Lopacinskio pasaulietinis ir vienuoliškas vardas?

Lopacinskio pavardės užrašymo forma jo veiklą narpliojusiems mokslininkams klausimų nekėlė, ji teikta sulietuvinta nenurodant XVIII a. lenkiškos tradicijos *Łopacinski*, aptinkamos ir lotyniškuose šaltiniuose, pavyzdžiui, „Lietuvos pijorų provincijos vienuolių kataloge“ (toliau – „Pijorų katalogas“) [3]. Minėto šaltinio skirsnyje „Pasaulietinis vardas ir pavardė“ (*Nomen et cognomen in saeculo*) aptinkame ir pirmąjį bei antrąjį Lopacinskio pasaulietinius vardus – Fabijonas (*Fabian*) ir Stanislovas (*Stan[islaus]*), nors pastarąjį dėl neaiškios rašysenos galima perskaityti ir kaip Sebastijonas (*Sebastian*)¹. Abejones dėl šio vardo užrašymo išsklaido Lopacinskio autografas – nuosavybės įrašas konvoliute *Memoriale Sciendorum*, saugomame Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje; įrašė aiškiai perskaitome, kad knyga priklausė Stanislovui (lot./lenk. *Stanislaj*) [7]. Taigi galima teigti, kad Lopacinskis turėjo du pasaulietinius vardus (Fabijonas Stanislovas), nors pats pasirašinėjo kaip Stanislovas. Lopacinskio vienuoliško vardo užrašymo forma *Kristupas* buvo įtvirtinta lietuvių istoriografijoje anksčiau minėtų autorių (R. Krasausko,

¹ Aptariamasis dokumentas nėra originalas, jis buvo perrašytas XIX a., galbūt vienuolių tyrėjo Józefo Bielińskio, tad galėjo įsivelti klaida.

V. Biržiškos), tik V. Gidžiūnas teikė Kristoforo formą [4]. Šis tyrėjas buvo teisus, nes tiek „Pijorų katalogo“ skyriuje „Vardas vienuolijoje“ (*Nomen in religione*), tiek Lopacinskio autografe aptinkame Kristoforo (*lot. Christophorus*) vardą, o šis nėra analogiškas Kristupo vardui. Todėl turėtų būti gražinta originali ir bažnytinę tradiciją menanti Lopacinskio vienuoliško vardo forma Kristoforas. Juo labiau kad pijorai, kaip ir kai kurios kitos vienuolijos (pavyzdžiui, trinitorių), vienuolišką vardą susiedavo su kurio nors šventojo vardu. Lopacinskio atveju tai šv. Konstantinas, tad netrumpinta vienuoliško vardo forma būtų Kristoforas iš Šv. Konstantino (*Christophorus a S. Constantia*). Aptarus vardų užrašymo tradiciją galima teigti, kad Lopacinskio vienuoliško vardo forma yra *Kristoforas iš Šv. Konstantino*, pasaulietinio – *Stanislovas Fabijonas*, tačiau paprastinant ir remiantis šaltinių tradicija bei paties Lopacinskio pasirinkta užrašymo forma, siūlytume publikacijose vartoti trumpesnįjį dvasinio-pasaulietinio vardo Kristoforas Stanislovas variantą. Pavardę galima rašyti sulietuvinta forma, nes tai Lietuvos istorijoje žinoma giminė, pasižymėjusi ir lituanistikos baruose.

Kur ir kada gimė ir mirė Lopacinskis?

„Pijorų kataloge“ išliko duomenų apie Lopacinskio gimimo aplinkybes, nes skyriuje „Kilmė. Gimtinė. Vyskupija“ (*lot. Natio. Patria. Diaecesis*) nurodyta, jog jis yra kilęs iš Lietuvos (*lot. įrašas Lithuania*), t. y. etnokultūrine prasme lietuvis, o ne lenkas. Tikslesnė gimimo vieta nenurodyta, tik pažymėta, jog tai Trakų vaivadija (*Palatinatus Trocensis*) ir Vilniaus vyskupija (*Diaecesis Vilnensis*). Nurodyta ir tiksli gimimo data – 1712 m. sausio 17 d. (skyrius „Kada gimęs“, *lot. Quando natus*). Mirties data ir vieta „Pijorų katalogo“ skyriuje „Kur ir kada miręs“ (*Mortuus ubi et Quando*) apibrėžta dar tiksliau: mirė 1760 m. vasario 10 d. Raseiniuose (taigi *Lietuvių literatūros enciklopedijos* straipsnio apie Lopacinskį autoriaus Miko Vaicekausko spėjamoji mirties vieta – Raseiniai – pasitvirtino). Pateiktos Lopacinskio gyvenimo kelią įrėminančios datos leidžia ne tik atsakyti į V. Biržiškos klausimą „ar Lopacinskis greitai mirė ir nebuvo kam rūpintis žodyno spausdinimu?“ [1], bet ir praplėčia erdves nuodugnesnėms šio „puikiai pažįstančio Lietuvos istoriją ir to krašto kalbą“ [1] vienuolio gyvenimo ir kūrybos studijoms. Kitas svarbus dalykas – kad minėtame „Pijorų kataloge“ yra pateikta nuoroda, kaip spręsti senosios Lietuvos gyventojų, šiuo atveju dvasininkų, tautinio ir pilietinio tapatumo klausimą formaliuoju aspektu. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystėje buvo aiškiai skiriama lietuvio ir lenko sąvoka, tai patvirtina aptariamasis šaltinis, kuriame lotyniškas *natio* rodo kilmę ne tik

geografinė, bet ir etnokultūrinė, o kartais net politinė prasme². Svarbu, kad atskirai nuo Lenkijos besikuriančiose vienuolių provincijose pamažu augo lietuvių įtaka. Lopacinskis atstovavo pirmajai 1736 m. įkurtos Lietuvos pijorų provincijos generacijai, nors vienuoliu tapo dar Lenkijos pijorų provincijai priklausiusioje Lietuvos viceprovincijoje, veikusioje nuo 1695 metų.

Kada Lopacinskis įstojo į noviciatą ir tapo vienuoliu?

Dvasininkijos biografistiniams tyrimams labai svarbūs profesinės veiklos atraminiai faktai ir datos. Lopacinskio atveju jos aptartos minėtojo „Pijorų katalogo“ skyriuose „Kur ir kada priimtas“ (*Inductus ubi quando*), „Kur ir kada gavo vienuolio šventimus“ (*Professus ubi quando*) ir „Kur ir iš ko gavo kunigo šventimus“ (*Sacerdos factus ubi et a quo*). Kelias į vienuolyną nebuvo trumpas ir lengvas, tai atsispindi ir Lopacinskio biografijoje. Į vienuolyną jis įstojo, t. y. priėmė pirmuosius įžadus, Panevėžyje, neseniai įsteigtoje pijorų kolegijoje 1729 m. liepos 3 d. Paskui lygiai dvejus metus praleido svarbiausiame Lietuvos pijorų noviciate Liubiešave (lot. – *Neodolsci*; baltar. Liuboušy), kur 1731 m. liepos 3 d. buvo iššventintas į vienuolius, t. y. baigė parengiamąjį vienuolystės etapą. Paskutinė vienuolio ir apskritai dvasininko pasirengimo ir pripažinimo tinkamu visavertiškai atlikti savo priedermes riba yra kunigo šventimai. Kada jie vyko, nežinome, tačiau minėtus šventimus Lopacinskiui greičiausiai netrukus po noviciato baigimo, jau gyvenant Raseiniuose, suteikė Žemaičių vyskupas Juozapas Mykolas Karpis (vyskupavo 1736–1739). Taigi kunigo šventimus Lopacinskis galėjo gauti tarp 1737–1739 m., t. y. būdamas 25–27 metų.

Aptartieji dvasininko profesijos dalykai svarbūs daugeliu aspektų. Svarstant platesniame kontekste aiškėja, kad Lopacinskio karjera sutapo su pijorų veiklos suaktyvėjimu Žemaitijoje ir visoje Lietuvoje, naujų mokyklų steigimu ir modernių pijorų mokymo programų, pabrėžusių humanitarinių dalykų, kalbos, istorijos, pilietinio ugdymo svarbą, diegimu. Lopacinskis negalėjo neįsitraukti į šiuos procesus. Minėtojo „Lietuvių kalbos žodyno“ galėjo pririnkti siekiant suprantamiau žemaičiams ir lietuviams pijorų mokyklose išdėstyti tikybos dalykus, mokyti skaitymo, gramatikos. Apskritai Lopacinskio biografijoje baltų dėmių dar tebėra. Liko neaiškus klausimas apie jo gimimo vietą ir aplinką. Šiuo požiūriu, grįžtant prie šaltinių panaudojimo

² Politinio aspekto negalima absoliutinti, nes, be lietuvių ir lenkų, tarp vienuolių galime aptikti ir „palenkų“, t. y. kilusių iš Palenkės ir kitų istorinių jungtinės Lenkijos ir Lietuvos valstybės regionų. Todėl čia svarbus ir istorinis regionalizmo, taip pat jo suvokimo anų laikų visuomenėje kaitos aspektas.

tokio pobūdžio tyrimuose, būtų neįkainojamos bažnytinių metrikų knygos, tik kur jas rasti? Lieka neaiški darbo Raseiniuose data, karjera šiame vienuolyne. Pagaliau privalome kelti klausimą apie Lopacinskio palaidojimo vietą. Greičiausiai, kaip ir kitais atvejais, jis buvo palaidotas mirties vietoje – Raseiniuose, bet ar įmanoma surasti jo kapą mūsų dienomis?

Aptartą „Pijorų katalogą“ galima priskirti prie senuosiuose Lietuvos vienuolynų archyvuose saugotų serijinių šaltinių, vadintinų apibendrintu „mirusiųjų knygų“ (lot. *libri mortuorum*) vardu. Jų struktūra, apimtis, turinys vienuolijose buvo skirtingi, tačiau svarbiausias jų sudarymo ir saugojimo tikslas buvo atsiminti mirusius brolius ir melstis už jų sielas. Kadangi pamaldos buvo derinamos su bažnytinėmis apeigomis ir bažnytiniu kalendoriumi, suprantama, „mirusiųjų knygų“ turėjo būti sudaromos pakankamai tiksliai, siekiant paminėti atitinkamus asmenis tam skirtą dieną. Chronologiniu požiūriu aptariamų šaltinių atsiradimas pakankamai ankstyvas ir siekia XV a. pirmąją pusę, kai Lietuvoje kartu su institucine Bažnyčios struktūra buvo kuriama ir mirusiųjų atsiminimo tradicija, kultas, forma. Vienuolynuose mirusiųjų atminimą padėjo saugoti vienuolių sąrašai, katalogai ir kiti dokumentai, pagal nustatytą tvarką fiksuojantys asmeninius bendruomenės narių duomenis. Kitas svarbus dalykas, kad tokie ir panašūs vienuolynų šaltiniai atskleidžia ir pasauliečių, aukojusių vienuoliams ir minimų vienuolynuose, vardus. Tačiau tai kito *silva rerum* („Įvairenybių“) pasakojimo tema.

NUORODOS

1. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Knygotyros darbai*. Vilnius, 1998, p. 187.
2. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Lietuviškų knygų istorijos bruožai*. Kaunas, 1930, p. 98.
3. Catalogus Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum in Provincia Lithuania ab erectionis ejusdem Anno Domini 1736 conscriptus. *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 9, b. 1840, lap. 12.
4. GIDŽIŪNAS, Viktoras. Pijorai. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1960, t. 22, p. 478–483.
5. KRASAUSKAS, Rapolas. Lopacinskis Kristupas. Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas, 1958, t. 16, p. 436–437.
6. *Lietuvos TSR bibliografija*. Knygos lietuvių kalba. T. 1: 1547–1861. Vilnius, 1969, p. 516.
7. PACEVIČIUS, Arvydas. Lituanistikos fondo senųjų knygų ženklai Nacionalinėje bibliotekoje: Nuo Petro Skargos iki Kristupo Stanislovo Lopacinskio. *Tarp knygų*, 1999, nr. 11 (40), p. 24–27.
8. VAICEKAUSKAS, Mikas. Lopacinskis Kristupas. Iš *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius, 2001, p. 298.